

Шаблистий В.В.

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх
справ, завідувач кафедри кримінального права та
кримінології, кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

Термін «безпека людини» на міжнародному рівні почали використовувати після публікації Програмою розвитку ООН (UNDP) у 1993 році «Доповіді про розвиток людства» (Human Development Report), у якій поняття безпеки людини віднесено до людей, а не до держав і націй, при цьому обмежене поняття національної безпеки розширюється більш загальним – безпеки людини чи людства. На перше місце повинна виходити безпека всіх людей, а не тільки держави або нації, вона повинна забезпечуватися не силовими структурами, а через людський розвиток.

Для забезпечення індивідуальної безпеки у міжнародно-правовому вимірі ключову роль відіграє Європейський Суд з Прав Людини (далі – ЄСПЛ),

рішення якого змушують керівництво держави подивитися на проблему окремо взятої людини з іншої точки зору (раніше воно навіть не звертало увагу) та задовольнити її позовні вимоги. Звичайно, бюрократична багаторічна тяганина дещо нівелює бажання скривдженого та зневіреного у вітчизняних судових інстанціях отримати компенсацію за порушене право, проте саме такі рішення стають справжнім каталізатором внесення змін та доповнень до законодавства, у тому числі кримінального.

Ратифікація Україною 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) та протоколів до неї (№ 1, 2, 4, 7, 11) [1] започаткувала новий етап розвитку нашої

держави на шляху до зміцнення законності та дотримання прав і свобод людини [2, с. 22]. Слід погодитися із вченими, які зазначають, що значення для кримінального права правових позицій, висловлених у рішеннях ЄСПЛ, полягає в тому, що вони:

1) мають враховуватися у доктрині кримінального права, оскільки є принциповими ідеями, до яких слід звертатися для вироблення концепцій подальшого вдосконалення кримінального законодавства відповідно до європейських стандартів;

2) впливають на правозастосовчу практику в Україні. Правові позиції ЄСПЛ можуть використовуватися для вирішення ситуацій, що не знайшли прямого врегулювання на нормативному рівні, у випадках відсутності єдиного підходу до розв'язання певної правової ситуації тощо;

3) впливають на розробку змін до кримінального законодавства у зв'язку із прийнятими на себе Україною міжнародними зобов'язаннями [2, с. 25].

Вивчення практики ЄСПЛ щодо України показало відсутність рішень по порушенню ст. 13 Конвенції у контексті дії закону України «Про безоплатну правову допомогу» [3], у якому відсутня норма про таку допомогу потерпілому від злочину, тоді як людині, яка вчинила злочин, безоплатна правова допомога надається, проте обмежена судовим розглядом кримінального провадження. Випадки можливого застосування амністії,

звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання, захисту прав засудженого на стадії виконання вироку з незрозумілих нам підстав вважається нецільовим використанням бюджетних коштів.

Ст. 13 Конвенції «Право на ефективний засіб юридичного захисту» гласить, що кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в

національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

У пункті с. ч. 3 ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції вказано, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

Стає очевидним, що чинна редакція закону України «Про безоплатну правову допомогу» та його виконання однозначно є порушенням згаданих ст.ст. 6, 13 Конвенції. Крізь призму об'єктивних прагнень українського народу стати повноправними членами європейського співтовариства видаються зовсім незначними можливі витрати з державного бюджету для забезпечення реальної безоплатної вторинної правової допомоги тим громадянам, які цього потребують. Відповідні законодавчі зміни та їх втілення однозначно будуть «дешевшими», ніж виконання рішень ЄСПЛ щодо очевидного порушення ст.ст. 6, 13 Конвенції та можливої вказівки на необхідність зміни національного законодавства.

Про правильність нашого твердження свідчить рішення ЄСПЛ у справі

«Василь Іващенко проти України» від 26 липня 2012 року [4]. Тут вказано, крім основного, другорядне рішення, що стало наслідком всіх інших – необхідність забезпечення особам, позбавленим свободи, доступу до документів, необхідних для звернення до суду, оскільки заявнику було відмовлено навіть у звичайних ксерокопіях матеріалів справи за рахунок

держави. Аргументи представників Уряду щодо не передбачення такого права в національному законодавстві навіть не взялися до уваги.

Враховуючи положення ч. 1 ст. 2 закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [5], рішення є обов'язковими для виконання Україною відповідно до статті 46

Конвенції. Тому тут краще запрацювати на випередження – усунути причину з тим, щоб потім не боротися із наслідками.

Стосовно ст. 17 вказаного закону «Застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ» – суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як *джерело права* (курсив наш – В. Ш.) – слід зазначити, що це питання потребує далеко не одного монографічного дослідження як на рівні теорії права, так і на рівні кримінального права.

Враховуючи викладене, слід зазначити, що міжнародне кримінальне право в основному забезпечує колективні види безпеки, тоді як ЄСПЛ – виключно індивідуальні. Більш того, рішення ЄСПЛ є базовими взірцями для всіх інших громадян, чиї права були порушені схожим чином.

На сьогоднішній день остаточних рішень ЄСПЛ щодо України є більше однієї тисячі. Така кількість джерел права однозначно свідчить про провідну роль ЄСПЛ у забезпеченні безпеки людини, оскільки говорячи про її права, слід не забувати, що безпека є передумовою їх існування та можливої реалізації.

Таким чином, чинна редакція Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та його виконання однозначно є порушенням згаданих ст.ст. 6, 13 Конвенції.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13 ; № 32. Ст. 270 (з наступними змінами та доповненнями).
2. Сорока О. Значення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського Суду з прав людини для кримінального права України *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 22–26.
3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України 02.06.2011 р.

№ 3460-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Василь Іващенко проти України» від 26.07.2012 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/GetArticlesByCategory.asp?CategoryId=2>.

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 03.02.2006 р. № 3477-IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.